

Н. А. Мельник

аспірантка кафедри міжнародних відносин Одеського національного університета імені І. І. Мечникова, К. 32, Французький бульвар, 24/26, м. Одеса-58, 65058, Україна
тел.: 38 (0482) 633259.
e-mail: cis asc@paco.net

**ВПЛИВ ПРОЦЕСУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ
ПОЗИЦІЙ НЕЙТРАЛЬНИХ КРАЇН НАПРИКІНЦІ ХХ —
НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**

Стаття присвячена проблемі впливу процесу глобалізації на трансформацію позицій нейтральних країн наприкінці ХХ — на початку ХХІ століття, зокрема на прикладах Австрії, Швейцарії та Швеції. У статті також проведений порівняльний аналіз зовнішньополітичних концепцій згаданих держав з метою узагальнення їх досвіду та з'ясування можливостей його використання в Україні.

Ключові слова: глобалізація, нейтралітет, фрагментація, регіоналізм.

Одним з найважливіших та визначальних феноменів сучасності є глобалізація. Сутність глобалізації як соціального процесу полягає в зростаючому взаємозв'язку і взаємозалежності національних економік, національних політичних і соціальних систем, національних культур, а також взаємодії людини з навколишнім середовищем.

Основна мета дослідження — на основі ґрунтовного аналізу теоретичних аспектів впливу глобалізації на сучасні світові процеси виявити здатність концепту нейтралітету до трансформації, вивчити закономірності розвитку цього феномену, його роль і місце в сучасній системі міжнародних відносин. Також дослідницькою метою є одержання та аналіз нової емпіричної інформації у вказаній сфері, для чого автором застосовано проблемно-хронологічний метод, а також використано порівняльний метод та системно-функціональний аналіз.

Новизна даного дослідження полягає в теоретичному осмисленні шляху розвитку концепту нейтралітету, поясненні стадій і форм його трансформацій під впливом часу, а також здібність пристосовуватися до нових викликів і загроз системи міжнародних відносин.

Під час роботи, враховуючи недостатню кількість фундаментальних досліджень із вказаної тематики як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі, суттєву допомогу надала низка статей, досліджень та матеріалів фондів Австрійської національної бібліотеки та бібліотеки парламенту ФРН.

Дослідження трансформації концепцій зовнішньої політики Швейцарії, Австрії та Швеції, враховуючи процедуру підготовки їх до вступу в ЄС, а також наслідки цієї події для згаданих країн і їх сучасного місця в світі з урахуванням процесів глобалізації, буде корисним і для України, зокрема,

з метою проведення збалансованої зовнішньої політики не тільки в умовах сьогодення, але й на середньострокову перспективу.

В основі глобалізації лежить розвиток світових ринків товарів, послуг, праці, капіталу [1, 13]. Глобалізація як сучасний процес має прояв в багатьох сферах людської життєдіяльності.

Протягом ХХ ст. сталися кардинальні зміни у виробленні інтеграційних механізмів. Таким є єдиний світовий ринок, повноправні учасники якого — транснаціональні корпорації з багатомільйонними оборотами. Ще до недавнього часу кожна монополістична група підпорядковувалась фінансовій надгрупі — національному комплексові, що був переплетенням державних і приватновласницьких структур. Однак поступово формувалася і наднаціональна адміністративна система регулювання світового ринку й міжнародних відносин, наприклад, Організація Об'єднаних Націй, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк та інші. За цих умов традиційні механізми державного регулювання по суті наднаціональної економіки почали втрачати свою ефективність, оскільки держава перестала володіти потужними всеохоплюючими адміністративними важелями впливу на господарське життя [3, 53].

Таким чином, відмовитись від участі в глобалізації не може собі дозволити жодна країна (у тому числі країни, що додержуються нейтралітету, чи країни з перехідною економікою), щоб не бути відкинутою на узбіччя соціального прогресу. Справа лише у виборі шляхів інтеграції у світову спільноту: через пасивне прямування стихійним процесом, або свідому стратегічну інтеграцію з урахуванням як власних можливостей, так і досягнутого рівня включення в міжнародне співробітництво.

В останню чверть ХХ ст. глобалізація виникла як процес, що якісно відрізняється від інтернаціоналізації не тільки тим, що охоплює найширші сфери суспільного життя, а тим, що означає перехід до системи переростання відкритого національного господарства в інтегроване світове господарство. Відомий дослідник М. Шимаї вбачає в ній сукупність таких процесів та явищ, як транскордонні потоки товарів, послуг, капіталу, технології та інформації, переміщення людей між країнами, переважання орієнтації на світовий ринок в торгівлі та інвестуванні, територіальну та інституціональну інтеграцію ринків, а також виникнення глобальних проблем, для вирішення яких необхідне всесвітнє співробітництво [4, 55].

Основними характерними ознаками глобалізації в сфері економіки є: розширення торгівлі та її лібералізація; інтернаціоналізація обороту капіталу та усунення перешкод для його руху; глибокі зміни у фінансовій сфері, що більше, ніж інші форми співробітництва, відчуває наслідки електронної революції; розгортання діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК) та їх зростаюча експансія; переважання орієнтації попиту на світовий ринок; утворення міжнародних фінансових інститутів та інше [5, 29].

Найбільш істотними факторами, що сприяють глобалізації економіки, виступають:

1) останні досягнення в галузі техніки і технології, що викликали стале зниження виробничих витрат, витрат на перевезення товарів та людей;

2) технологічний процес в обробній промисловості, що дозволив розчленувати виробничий процес та поглибити міжнародний поділ праці;

3) революція в галузі напівпровідникової, мікросхемної технології та її використання в телекомунікаційній сфері, що здійснили можливість передання практично необмеженого обсягу даних при вкрай низьких витратах. Синтез технології зв'язку, що використовується при передаванні інформації, та комп'ютерної техніки при її опрацюванні створив унікальну інформаційну технологію;

4) зростання інтернаціоналізації фінансів;

5) досягнення науки управління, які значно розширили можливості фірм у сфері створення оптимальних управлінських структур [6, 53].

Однак, враховуючи всі позитивні наслідки, слід зазначити, що глобалізація не передбачає гомогенізації ні в економічній, ні в іншій сфері. Це питання тенденцій, але на цій стадії гомогенізації економічних, соціальних, культурних і політичних відносин було б дуже важко досягти [2, 152].

Більш того, деякі наслідки епохи глобалізації (починаючи з середини 70-х років ХХ ст.) не виправдовують сподівань її ідеологів. За останні 25 років розрив у рівнях доходів між країнами та групами населення не тільки не скоротився, а навпаки, зріс. Нерівність у заробітній платі та доходах збільшилась майже у всіх країнах. У більшості держав частка прибутку в доході є вищою, а заробітної плати — нижчою, ніж на початку 80-х рр. Безробіття в промислово розвинутих країнах залишається високим.

Для розвинутих країн глобалізація створила такі можливості, про які не могло йтися раніше. Але вона створила і нові небезпеки для багатьох інших країн. Від глобалізації насамперед виграють багаті люди, фірми та країни, експортери капіталу, технологій, міжнародні та глобальні фірми-лідери. Програють же країни з односторонньою, недостатньо розвинутою економікою, слабкою інфраструктурою, дрібні підприємці, некваліфіковані працівники, немобільні верстви населення. Для значної частини населення глобальні процеси асоціюються з уразливістю до дії незнайомих та непередбачуваних сил, здатних надзвичайно швидко викликати соціальні негаразди, прикладом чого є Азіатська фінансова криза 1997–1998 рр.

Як своєрідна антитеза феномену глобалізації та реакція на її суперечливість виникає і здобуває певного розвитку й інша тенденція — фрагментація світового розвитку, що знаходить втілення в процесах дезінтеграції, ізоляціонізму, автаркії.

Сьогодні ми можемо зробити висновок, що на початку ХХІ століття загальносвітовою тенденцією політичного та соціально-економічного розвитку поруч з глобалізацією стала регіоналізація. У процесах регіоналізації визначають міжнародний, субнаціональний і транскордонний рівні.

Відрізняють два види регіоналізму: відкритий та закритий. Відкритий регіоналізм розглядає розвиток та інтеграційну взаємодію регіонів в контексті світового розвитку. Закритий регіоналізм, навпаки, близький за духом до фрагментаційних тенденцій, має за мету захист регіону від негативних наслідків глобалізації.

Особливої уваги сьогодні заслуговують процеси західноєвропейської регіоналізації. Виник термін “Європа регіонів”. Суб’єктами цих процесів стали субнаціональні регіони, адміністративні території європейських держав. При оцінці процесів європейської регіоналізації мають місце дві суттєво відмінні точки зору.

Регіоналісти-функціоналісти, погляди яких ґрунтуються на неоліберальних принципах, акцентують увагу на гаслі “менше держави, більше ризику”. Висувається ідея руху від “держави добробуту” до “спільноти добробуту”, що передбачає децентралізацію податкової системи та передачу на місцевий рівень соціальних питань. За думкою представників цього напрямку регіоналізація повинна привести до виникнення мережі регіонів як прояву нової форми транснаціональної інтеграції, що буде сприяти радикальній демократизації міжнародних відносин [7, 12].

Іншу позицію займають “державники-федералісти”, які вважають за необхідне зберегти центральну роль в інтеграційних процесах за нацією — державою. За їх думкою, модель територій, що функціонують за принципами самоорганізації, дозволить прискорити подальшу концентрацію багатств у заможних регіонах та приведе до маргіналізації слаборозвинутих, ще більше поглибить диспропорції, що вже мають місце. Тільки загальнодержавна політика може забезпечити урахування інтересів найбільш слабких регіонів [7, 12].

В останні роки досягнуто позитивних змін у діалозі з питань глобалізації, зміцнилося стратегічне партнерство між ООН та бреттон-вудськими установами, у зв’язку з підсумками Азіатської кризи внесено ряд пропозицій щодо поглиблення прозорості, підзвітності та контролю, отже, і потреби в регулюванні фінансових потоків і розвитку фінансового співробітництва.

Одна з важливих ініціатив ООН — програма дій, прийнята з метою досягнення “глобалізації з людським обличчям”, має цілі, підкріплені конкретними заходами та пропозиціями [8, 67].

Не менш вагомими є функції інших міжнародних організацій. Так, у рамках Європейського Союзу Комісія ЄС бере на себе функції інстанції контролю за конкуренцією, що виступає не тільки проти обмеження конкуренції з боку приватних підприємств, а й стежить за державними заходами, здійснюваними країнами — членами організації, на предмет їх відповідності принципам додержання конкуренції.

Глобалізація “зверху” здійснюється під егідою МВФ, Світового банку та СОТ, що здатні ставити перепони стихійним процесам та їх негативним наслідкам. Так, з 1998 р. значно розширена програма допомоги Світового банку країнам з перехідною економікою в реформуванні системи освіти. За сприяння МВФ і Світового банку підтримуються інвестиції в ключові галузі України, Російської Федерації та ін., їх кредити прискорюють темпи приватизації та загальної реструктуризації економіки.

Важливий напрям боротьби міжнародних органів з негативними наслідками діяльності МНК — це розробка глобального кодексу поведінки для них, створення глобального форуму для спостереження за їх діяльністю,

подібного вперше організованій наприкінці 1998 р. конференції “Ініціати- ва за етику в торгівлі” [6, 54].

Такий складний і всеохоплюючий процес нових соціально-економічних дій створює також нові політичні особливості міжнародних відносин.

Протягом останніх декількох століть (починаючи з Вестфальського договору 1648 року) суверенітет держави був незаперечною ознакою державної влади і покладався в основу функціонування системи між- народних відносин. Принцип державного суверенітету дістав юридичне закріплення в Статуті ООН і в численних міжнародно-правових докумен- тах [9].

Однак в умовах глобалізаційних перетворень принцип суверенітету за- знає неабиякої трансформації, як і самі функції держави взагалі [2, 154].

За таких умов усі нейтральні держави протягом останніх п’ятнадцяти років зіткнулись з проблемою доцільності збереження нейтрального ста- тусу, а також з необхідністю впровадження тих чи інших обмежень щодо цього поняття. Середовище безпеки в Європі та світі значно змінилось, і для країн Європейського Союзу не є актуальною загроза безпосередньо во- енного нападу, яке б погрожувало їх територіальній цілісності, тим більш, що більшість країн — членів ЄС є одночасно членами НАТО. Тому поняття нейтралітету, яке пов’язане з неучастю у війнах, поступово втрачає прак- тичний зміст, а нейтральний статус в певній мірі залишається даниною підтримці історичних традицій.

Сьогодні досить поширеною є думка, що в умовах глобалізації від кон- цепту нейтралітету залишається лише вимога неприєднання до воєнних альянсів, тому такі держави визначають як постнейтральні, або позабло- кові (буквально — ті, що не приєдналися, non-aligned) [10, 3].

Вказані тенденції наочно продемонстрували необхідність для нейтралів брати більш активну участь у глобалізаційних змінах, що торкаються всіх країн світу. З іншого боку, участь у процесах розбудови єдиної Європи на даному етапі не зобов’язує нейтралів відмовлятися від їх зовнішньополі- тичної традиції, але дає можливість розширення співпраці і адекватного реагування на реалії сьогодення.

На початку 1994 року було подолано головний рубіж на шляху четвер- того розширення ЄС. 5 березня 1994 року Австрія, Фінляндія і Швеція на урядовому рівні підписали договори про вступ до ЄС.

Виникають питання: як погоджується лінія ЄС з нейтралітетом Авс- трії й Швеції і чому Швейцарія відмовилася від вступу в ЄС. Найбільш поширена думка щодо спонукальних мотивів приєднання для багатьох країн є побоювання “маргіналізації”, тобто небезпеки залишитися поза структурами безпеки і процесу прийняття рішень у Західній Європі [11, 169].

Офіційна позиція Австрії полягає у сприйнятті ЄС як гаранта стабіль- ності для всього європейського континенту. Сьогодні основні рішення, що стосуються майбутнього Європи, приймаються на рівні ЄС. Можливість впливати на процес їх прийняття був головним аргументом на користь членства Австрії в Європейському Союзі.

Членство в ЄС не тільки відкрило нові можливості у відносинах з традиційними партнерами, але й підсилило “глобальний вимір” її зовнішньої політики: значно виріс інтерес до Австрії за межами Європи.

Хоча громадяни Австрії належать до числа найбільших скептиків у Союзі (42% відсотки населення оцінюють вступ до ЄС як помилку), економісти вважають, що країна отримала значні вигоди від членства в Євросоюзі. Порівняно із Швейцарією, яка залишилася поза межами ЄС, темп зростання економіки в Австрії з 2001 року подвоївся. Починаючи з 1995 року, іноземні інвестиції потроїлися і досягли у 2004 р. суми у 4,15 млрд євро. При цьому рівень інфляції став значно нижчим, ніж до вступу в ЄС [12].

Австрія продовжує приділяти значну увагу миротворчій діяльності. На даний час Австрія посідає 24 місце серед країн — членів ООН за кількістю військовослужбовців, що беруть участь у міжнародних миротворчих місіях [12].

Найбільш численним є австрійський контингент у складі міжнародних сил безпеки у Косово — *aukon/kfor*. На даний час він налічує 568 військовослужбовців. У березні 2005 р. було прийнято рішення щодо збільшення контингенту ще на 50 осіб.

Сили спостерігачів ООН за зоною безпеки на Голанських висотах — UNDOF є другим за величиною австрійським військовим контингентом за кордоном. У згаданій місії Австрія бере участь з моменту її започаткування в 1974 р. При цьому австрійській підрозділ є одним з найбільших і нараховує 376 військових [13].

Третій австрійський контингент, який нараховує 300 чол., знаходиться в Боснії і Герцеговині у складі місії ЄС EUFOR-ALTHEA.

Участь Австрії в інших міжнародних миротворчих місіях, як правило, обмежується кількома офіцерами зв'язку.

Разом з тим Федеральне міністерство оборони Австрії розглядає можливість розширення своєї участі у миротворчих силах НАТО, які перебувають в Афганістані. Крім того, міністр оборони Г. Платтер заявив, що його відомство також розгляне питання участі австрійських солдат у миротворчих силах ООН в Судані [13].

Активну роль у міжнародних гуманітарних акціях відіграє також Австрійський військовий підрозділ для боротьби з надзвичайними ситуаціями — AFDRU. Маючи високий ступінь мобільності, він може за 12 годин бути готовим до виконання завдань. Підрозділ має багатий досвід допомоги іншим країнам. Зокрема, під час подолання наслідків природної катастрофи у Південно-Східній Азії до Шрі-Ланки було надіслано 77 австрійських військовослужбовців, які змонтували установку, здатну забезпечити чистою питною водою 100 тис. осіб. У цілому, з метою ліквідації наслідків стихійного лиха, Австрія зобов'язалася протягом трьох наступних років надати на відбудову зруйнованої інфраструктури в регіоні 50 мільйонів євро.

Враховуючи активні миротворчі зусилля Відня, а також участь країни в Європейській політиці безпеки і оборони (ЄПБО), оглядачі відзначають, що концепція нейтральності Австрії останнім часом все більше втрачає свій зміст.

Аналіз практичних зовнішньополітичних кроків Австрії свідчить про швидку еволюцію поглядів на нейтралітет, як в уряді, так й у суспільстві. Напрошується висновок, що в майбутньому не виключений перегляд цієї конституційної норми з метою створення належних умов для більше гармонійної взаємодії з партнерами в рамках існуючих та створюваних безпечових структур європейського континенту.

На зовнішню політику Королівства Швеція завжди впливали події, що відбувалися в інших країнах. У розвиток широкого обговорення євроінтеграційної проблематики на всіх рівнях суспільства Швеція привітала розширення Європейського Союзу 1 травня 2004 року як таке, що сприяє виникненню нових можливостей для розвитку торгівлі, інвестиційного співробітництва та міжнародних контактів, особливо в країнах безпосереднього оточення. У контексті регіональної взаємодії особливо наголошується на тому, що розширення ЄС створює умови для поглиблення інтеграційного співробітництва в регіоні Балтійського моря [14].

Швеція, яка послідовно проводить політику нейтралітету і не бере участі у військових союзах, водночас вітала посилення безпекової і оборонної політики ЄС (БОП) та наголошувала на своєму прагненні бути активно залученою до цього процесу. У листопаді 2004 року було прийнято рішення стосовно створення під проводом Швеції військового підрозділу за участю Фінляндії та Норвегії, формування якого передбачається завершити на початку 2008 року. Швеція також внесла пропозицію про створення на засадах БОП цивільних підрозділів швидкого реагування.

Шведська сторона вітала рекомендації щодо початку переговорів з Туреччиною стосовно набуття нею повноправного членства в Європейському Союзі, оприлюднені на початку жовтня 2004 року Європейською Комісією. Проте шведи переконані в тому, що турецькій стороні ще треба багато зробити, зокрема, в контексті забезпечення дотримання прав людини, передусім жінок, заборони тортур, а також поліпшення становища курдів.

Уряд Швеції переконаний, що майбутнє країн Східної Європи, а також країн Закавказзя “полягає в співпраці в рамках Європи” [14]. Шведська сторона, яка виходить з позиції визнання перспектив членства цих країн у ЄС, прагне поглиблювати співробітництво з ними заради сприяння дотриманню прав людини, зміцненню демократії, економічного розвитку та вільної торгівлі.

У цьому контексті Швеція активно співпрацює з ОБСЄ, а також з Радою Європи, яка, за висловом Л. Фрейвальдс, “не лише встановлює стандарти, але й здійснює моніторинг виконання взятих країнами зобов’язань” [15]. Дотримуючись вищезгаданих пріоритетів у зовнішній політиці, Швеція розглядає співробітництво в рамках Ради євроатлантичного партнерства і Програми НАТО “Партнерство заради миру” як важливу складову європейської архітектури безпеки і використовує її для залучення до консультацій, зокрема, стосовно миротворчих і антикризових операцій, у яких Швеція бере участь [14].

У рамках партнерства з НАТО Швеція бере участь в операціях з підтримання миру під мандатом ООН у Косово (з 1999 року — один батальйон) та

Афганістані (з 2003 року — близько 110 осіб). Раніше шведський батальйон брав участь у діяльності міжнародного контингенту IFOR у Боснії і Герцеговині.

Згідно з військовою доктриною Швеції, реформовані Збройні сили країни повинні бути спроможними брати участь одночасно в двох великомасштабних міжнародних миротворчих операціях шляхом надання до кожної з них по одному батальйону (750 — 1000 військовослужбовців) та трьох менших операціях [14].

З 2000 року Швеція є контрибутором коштів до відповідних фондів у рамках НАТО та “Партнерства заради миру”. Зокрема, шведська сторона фінансувала діяльність із знищення протипіхотних мін в Албанії та Сербії і Чорногорії, а також протиповітряних ракет у Грузії. Уряд Швеції також робить відповідні щорічні внески до діяльності в рамках “Партнерства” шляхом організації семінарів, підготовчих курсів та навчань для представників збройних сил та правоохоронних органів країн-учасниць РСАП. Міжнародний центр Збройних сил Швеції SWEDINT має статус тренувального центру в рамках “Партнерства заради миру” з 1997 року [15].

Що стосується позиції шведської сторони відносно іракської кризи, то уряд Швеції оголосив про прийняття стратегії співробітництва в цілях розвитку співробітництва з Іраком, яке б передбачало асигнування в 2004 — 2006 роках до 400 млн. шведських крон (приблизно 61,5 млн. дол. США).

Шведська сторона неодноразово заявляла, що прагне завершення мирного процесу на Близькому Сході. Швеція неодмінно засуджує акти насильства проти палестинського та ізраїльського цивільного населення і виступає за політичні шляхи врегулювання конфлікту. Після смерті палестинського лідера Я. Арафата прем'єр-міністр Швеції Й. Перссон заявив, що його країна воліє бачити “незалежну, демократичну й сильну Палестинську державу на Західному березі Йордану та в Газі, що мирно співіснуюватиме з Ізраїлем у рамках загально визнаних і безпечних кордонів” [16, 97].

Побоювання Швеції, що інтеграційні фактори можуть несприятливим чином вплинути на скандинавську модель розвитку суспільства загального добробуту, як і побоювання Австрії зазнати збитків на позаєвропейських ринках, виявилися необґрунтованими. Малим країнам вдалося зберегти не тільки свободу маневру у торгово-економічній сфері, але й необхідні національні важелі при проведенні внутрішнього соціально-економічного курсу.

Швейцарія залишається єдиною країною Західної Європи, що не входить до Європейського Союзу і не має намірів щодо вступу у найближчій перспективі, хоча вступ до Європейського Союзу було проголошено стратегічною метою Швейцарії [17]. Зокрема заявлялося про готовність здійснювати більш активну зовнішньополітичну діяльність на економічному просторі Євросоюзу, участь у програмах ЄС, НАТО й ОБСЄ, спрямованих на забезпечення внутрішньої й зовнішньої безпеки країни.

Активізація діяльності Швейцарії на міжнародній арені може вимагати здійснення заходів, що суперечать принципам нейтралітету. У зв'язку з цим Федеральний уряд зробив ряд заяв, у яких обґрунтовується зовнішньополітична діяльність Швейцарії. Стосовно можливості вступу в ЄС

була виявлена готовність розробити ряд заходів, які дозволили б уникнути модифікації принципів устрою країни. Відносно косовського конфлікту Швейцарія обрала традиційну позицію невтручання. Конфедерація відмовилася виступати посередником у політичному врегулюванні і зосередилася на виконанні місії гуманітарної допомоги “Фокус”.

Позиція Швейцарії під час конфлікту не викликала дискусій у політичних і суспільних колах, оскільки політика югославської влади призвела до припливу до Швейцарії більше 50 тисяч біженців. Даний фактор з’явився єдиним негативним наслідком конфлікту в Косово для Швейцарії.

Чи не найбільш цікавим з точки зору трансформації феномену нейтралітету був процес набуття Швейцарією членства в ООН.

Тривале небажання швейцарського населення вступати до ООН пояснювалося, передусім, побоюваннями, що це може зашкодити традиційному нейтралітету країни. Таке консервативне ставлення призвело до того, що перша спроба держави набути членство в ООН зазнала невдачі: на референдумі 1986 року пропозиція щодо вступу в ООН була однозначно відхилена більшістю населення (75% проти) та усіма без винятку кантонами [18, 990].

Вступ Конфедерації до ООН став можливим внаслідок схвалення народної ініціативи “За членство Швейцарії” в ООН, започаткованої у вересні 1998 р. та внесеної на розгляд виконавчої влади у березні 2000 р. На всезагальному референдумі 3 березня 2002 року 54,6% швейцарців та більшість кантонів (12 з 23) висловилися за членство в Організації.

10 вересня 2002 року Швейцарія набула членства в ООН. До цієї дати, починаючи з 1948 року, вона мала статус спостерігача при головних органах ООН, а також була членом усіх спеціалізованих організацій ООН, багатьох фондів, програм та інституцій Організації. В їх рамках Конфедерація активно виступала за реалізацію цілей ООН, які відповідали основним пріоритетам її зовнішньої політики.

Рішення про вступ до ООН стало, без перебільшення, етапною подією у розвитку міжнародного співробітництва Швейцарії та засвідчило певне переосмислення країною та її населенням традиційного принципу нейтралітету.

Повноправне членство в ООН розглядається нейтральною Швейцарією як важливий додатковий інструмент для реалізації зовнішньополітичних цілей. Воно дало країні право голосу та відкрило нові можливості для участі в діяльності ООН і збільшення впливу в рамках організації. Водночас політика конфедерації в ООН є доволі обережною, зокрема, з огляду на необхідність дотримання принципу нейтралітету.

Швейцарія, на відміну від Австрії, не порушує питання про відмову від нейтралітету. Разом з тим, обидві країни висловлюють думку про його трансформаційність і сумісність з діяльністю в рамках міжнародних організацій.

Зберігаючи нейтралітет *de jure*, *de facto* нейтральні країни відіграють значну роль у проектах НАТО. Вони, зокрема Швейцарія, Австрія, Швеція, є країнами-партнерами Альянсу, беруть участь у програмі НАТО

“Партнерство заради миру”, представлені в операції НАТО в Косово, Афганістані тощо (див. таблицю).

Операція	Чисельність залученого особового складу						
	Країни — члени НАТО	Країни з нейтральним статусом					
		Всього	Австрія	Швеція	Швейцарія	Фінляндія	Ірландія
КФОР	13 360	1601	357	416	217	397	214
ISAF	30 758	364	4	245	2	105	8

Вступивши в ЄС, Австрія, як і Швеція, взяла на себе зобов'язання брати участь у системі загальної зовнішньої політики й безпеки, а також у проекті вироблення загальної оборонної політики. Такі цілі не протирічать нейтралітету, але відповідають всеосяжному поняттю безпеки цих країн і розширюють спектр можливостей участі у світових процесах.

Розглядаючи перспективи нейтралітету після розширення Європейського Союзу, слід зазначити, що нейтралітет, що раніше сприймався як “сторонній елемент”, може бути адаптований у рамках інтеграційних зв'язків. Широке поле діяльності міжнародних організацій і посилення інтеграційних процесів не виключає національних особливостей зовнішньополітичного курсу тієї або іншої країни.

Стосовно нейтрального статусу України можна зазначити таке. До переваг відноситься, зокрема, те, що нейтралітет формально захищає країну від негативних впливів протиборства зовнішніх сил (за умови, що сторони поважають нейтральний статус країни), дає можливість зосередитися на ефективному вирішенні внутрішніх проблем, дозволяючи при цьому розвивати міжнародне співробітництво виходячи із власних інтересів.

Водночас нейтралітет не надає Україні будь-яких вагомих гарантій безпеки. Значна потенційна загроза національному суверенітету виникає у разі наявності агресивно налаштованої країни з непрогнозованою політикою. Також для самостійного забезпечення національної безпеки України потрібні такі її складові, як міцна та чисельна призивна армія, мобілізаційний людський та промисловий потенціал, високий рівень консолідації суспільства, матеріальні та фінансові ресурси, диверсифіковані джерела постачання енергоносіїв тощо.

Підсумовуючи викладене, можна сказати, що процеси формування європейської політики безпеки та функціонування спільної європейської зовнішньої політики сприяють трансформації сприйняття концепту нейтралітету країнами з нейтральним статусом, а також іншими країнами — членами ЄС, які одночасно є членами НАТО.

Таким чином, визначаючи свої геополітичні пріоритети і розбудовуючи зовнішньополітичну стратегію, Україні також необхідно враховувати означену трансформацію концепту нейтралітету.

Література

1. Лукашевич В. М. Глобалістика. — Львів: Новий Світ — 2000, 2005. — 438 с.
2. Коваль І. М. Глобалізація, загальна безпека і безпека в Україні / Україна в сучасному світі. Конференція випускників програм наукового стажування в США. — К., 2003. — С. 150–162.
3. Губський Б. В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі. — К., 1998. — 476 с.
4. Шимаї М. Глобализация как источник конкуренции, конфликтов и возможностей // Проблемы теории и практики управления. — 1991. — № 2. — С. 52–58.
5. Луцишин З. О. Міжнародні валютно-фінансові відносини і реалії української економіки. — Тернопіль, 1997. — 470 с.
6. Ключко В. Глобалізація та її вплив на країни з перехідною економікою // ЕУ. — 2001. — № 10. — С. 51–58.
7. Токовенко О. В. Система національних пріоритетів України в контексті розвитку сучасного світового політичного процесу. — Матеріали “круглого столу” на тему: “Зовнішні та внутрішні чинники розвитку політичної ситуації в Україні. Україна і світовий політичний процес. — Дніпропетровськ, 2001. — С. 12–14.
8. Доклад о развитии человека за 1999 г. Глобализация с человеческим лицом. — Нью-Йорк: ООН, 1999. — 210 с.
9. Устав ООН. Стаття 2. “О специальном международно-правовом статусе (нейтралитет)”
10. Яворская Г. Внеблоковый статус: политический продукт второй свежести // <http://www.zerkalo-nedeli.com/nn/show/594/53235/>
11. Zemanek Karl. Neutralitat und Europäische Sicherheit, in: Osterreichisches Jahrbuch fur Internationale Politik, 1992, S. 163–176.
12. Австрія — ЄС. Аналітична довідка // Поточний архів МЗС України. — 2005. — Лютий.
13. До концептуальних підходів Австрії до проблеми розширення НАТО та європейської безпеки. Аналітична довідка // Поточний архів МЗС України. — 2005. — Лютий.
14. Швеція в Раді Євроатлантичного співробітництва та Програмі НАТО “Партнерство заради миру”. Аналітична довідка // Поточний архів МЗС України. — 2005. — Травень.
15. Зовнішня політика Королівства Швеція. Аналітична довідка // Поточний архів МЗС України. — 2005. — Квітень.
16. Hadenius S. Swedish Politics During the 20-th Century — Conflict and Consensus. — Trelleborg, 1999. — 176 p.
17. Зовнішня політика Швейцарської Конфедерації. Аналітична довідка // Поточний архів МЗС України. — 2005. — Травень.
18. Enzelsberger Ernest F. Die Schweiz und die UNO, in: Reiter, Erich (Hrsg.), Jahrbuch fur internationale Sicherheitspolitik 2001, Hamburg, 2001, S. 983–1005.

Н. А. Мельник

кафедра международных отношений Одесского национального университета имени И. И. Мечникова, К. 32, Французский бульвар, 24/26, г. Одесса-58, 65058, Украина

ВЛИЯНИЕ ПРОЦЕССА ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА ТРАНСФОРМАЦИЮ ПОЗИЦИЙ НЕЙТРАЛЬНЫХ ГОСУДАРСТВ В КОНЦЕ XX — НАЧАЛЕ XXI ВЕКА

Резюме

Статья посвящена проблеме влияния процесса глобализации на трансформацию позиций нейтральных государств в конце XX — начале XXI века, в том числе на примерах Австрии, Швейцарии и Швеции. В статье также был проведен сравнительный анализ внешнеполитических концепций упомянутых стран с целью обобщения их опыта и определения возможностей его использования в Украине.

Ключевые слова: глобализация, нейтралитет, фрагментация, регионализм.

N. A. Melnyk

Department of International Relations, Odesa National University, K. 32, French Blv., 24/26, Odesa-58, 65058, Ukraine

IMPACT OF GLOBALIZATION ON THE TRANSFORMATION OF NEUTRAL STATES POSITION IN THE END OF XX — BEGINNING OF XXI CENTURY

Summary

The article is devoted to the problem of the globalization impact towards the position of neutral states in the end of XX — beginning of XXI centuries, especially on the examples of Austria, Switzerland and Sweden. In the article the author adheres to comparative analysis of the foreign policy concepts of the above mentioned countries with the purpose of generalizing their experience and revealing possibilities to implement it in Ukraine.

Key words: globalization, neutrality, fragmentation, regionalism.